

УДК 351.851:352:378:37.014

Кухарчук Петро Михайлович,
кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін, Комунальний заклад “Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти” Житомирської обласної ради, Україна, 10002, м. Житомир, вул. Михайлівська, 15, тел.: (067) 412 80 55, e-mail: kpmkpma@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Кухарчук Петр Михайлович,
кандидат наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры общественно-гуманитарных дисциплин, Коммунальное учреждение “Житомирского областного института последипломного педагогического образования” Житомирского областного совета, Украина, 10002, г. Житомир, ул. Михайловская, 15, тел.: (067) 412 80 55, e-mail: kpmkpma@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Kukharchuk Petro Mikhailovich,

PhD in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines in Municipal Institution “Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute” of Zhytomyr Regional Council, Ukraine, 10002, Zhytomyr, Str. Mikhailovskaya, 15, tel.: (067) 412 80 55, e-mail: kpmkpma@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2051-3298

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Зроблено спробу проаналізувати моделі управління освітою в країнах Європейського Союзу. Схарактеризовано особливості модернізації управління освітою, механізми надання освітніх послуг, тенденції структурної інтеграції навчальних закладів, поєднання теоретичної та практичної освітньої підготовки.

Ключові слова: управління освітою, трансферність освіти, транспарентність освіти, амбівалентний підхід, кредити з освіти.

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЕМ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Аннотация. Сделана попытка проанализировать модели управления образованием в странах Европейского Союза. Охарактеризовано особенности модернизации управления образованием, механизмы предоставления образовательных услуг, тенденции структурной интеграции учебных заведений, сочетание теоретической и практической образовательной подготовки.

Ключевые слова: управление образованием, трансферность образования, транспарентность образования, амбивалентный подход, кредиты по образованию.

EDUCATION MANAGEMENT IN THE EUROPEAN UNION

Abstract. This paper attempts to analyze models of education management in the European Union. The feature of the modernization of the education management, mechanisms of educational services supply, trends of educational establishments structural integration, combination of theoretical and practical educational training are characterized.

Keywords: education management, education transferity, education transparency, ambivalent approach, educational loans.

Постановка проблеми. Вивчення досвіду державного управління з координації цілей і результатів роботи національних систем освіти Європейського Союзу (ЄС), намагання виявляти і впроваджувати найефективніші шляхи досягнення намічених цілей і результатів в Україні дозволить ефективно реформувати систему освіти в нашій країні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вплив глобалізаційних процесів на сучасному етапі розвитку держави досліджено у працях таких провідних вітчизняних вчених: А. Гальчинського, В. Лугового, В. Кременя, Є. Марчука, П. Сауха, В. Нікітіна, І. Зязюна, Н. Ничкало, Н. Протасової, В. Олійника та ін.

Дослідження механізмів державного управління системами освіти найбільш розвинених країн відобра-

жено у працях Н. Абашкіної, І. Зязюна, О. Локшиної, М. Лещенко, В. Лугового, Л. Пуховської, А. Парінова, А. Сбруєва, І. Тараненка, Б. Мельниченка, І. Ковчиної, А. Власюка, С. Калашникової, Г. Дмитренко, В. Олійника, В. Медведя, С. Майбороди, К. Корсака та ін.

Аналіз наукових джерел з теми дослідження вказує на відсутність комплексного вивчення трансферності управління освітою в Україні, зокрема поєднання академічного й практичного профілю навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Заходи, які забезпечують трансферність (можливість вільної зміни, переходів) і транспарентність (взаємна прозорість, відкритість) між нерівноцінними у минулому і рівнозначними нині напрямками освітньої підготов-

ки — загальноосвітнім та професійно-технічним. Становленню їх рівнозначності посприяли, зокрема, останні за часом реформи у низці європейських країн, які уможливили досягнення найвищих освітніх щаблів освіти, включаючи інститути та університети, для випускників навчальних закладів професійно-технічного профілю.

Метою аналітичного дослідження є прагнення виокремити фактори реформування освіти в країнах ЄС і їх адаптація в систему освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. У Швеції немає чіткої системи професійної освіти і підготовки. Інституції, що забезпечують професійну освіту і підготовку, підтримують загальну освітню філософію та принципи об'єктивності, інтеграції та комплексності. Професійна освіта і підготовка у цій країні має такі форми: початкова професійна підготовка для тих, кому 16–19 років і хто ще не має кваліфікації; продовжено професійну підготовку для тих, хто вже працює, але кому ще треба набути певних навичок; підготовка для безробітних: комбіновані навчальні програми.

Відповідальними за головні типи професійної освіти і підготовки є: *базова освіта для дорослих* — Міністерство освіти і науки; *додаткова професійна підготовка* — Міністерство освіти і науки; *подальша професійна підготовка* — Міністерство освіти і науки; *вища середня освіта* — Міністерство освіти і науки; *стажування* — Міністерство освіти і науки; *професійна підготовка без відриву від виробництва і програми трудового навчання* — Міністерство праці; *продовжена підготовка за місцем ро-*

боти — роботодавці; *приватні курси* — роботодавці, корпорації, приватні особи; *курси, що проводять трудові організації*, — профспілки.

На основі оцінювання цього експерименту в 1990 р. висновується, що дуже важко знайти необхідне число місць у компаніях для повноцінного стажування учнів. Ще важче — переконати малі фірми взяти учнів і забезпечити нагляд за практикою, дати змогу використати обладнання необхідної якості. У гімназіях і школах були незадоволені модуляризацією навчального плану. Багато вчителів і учнів вважали модульне навчання надто фрагментарним [1, с. 34–38].

Професійна освіта і навчання здійснюється у тих професійних школах, де передбачено понад 6 місяців навчання безпосередньо на робочому місці та у формі професійного навчання на робочому місці за відповідною угодою.

Більшість навчальних закладів, у яких учні здобувають основну та середню освіту, фінансуються за кошти муніципалітетів. Приватні навчальні заклади перебувають під наглядом громадськості: вони працюють за основними навчальними планами і враховують кваліфікаційні вимоги, затвержені Національним управлінням освіти. Як і інші навчальні заклади, вони фінансуються в рівних долях із коштів муніципалітетів і держави. Відповідальність за фінансування освіти поділена між державою і місцевою владою. У фінансуванні основної та середньої освіти частка держави становить 57 %, а муніципалітетів — у середньому 43 %.

Організація і контроль системи є обов'язком тристоронніх квалі-

фікаційних комісій, до складу яких входять *представники роботодавців, національного управління освіти і викладачів* [2].

На думку О. Щербак, заслуговує на увагу досвід реформування професійної освіти Фінляндії. У 90-х роках минулого століття відбулося об'єднання невеликих професійних шкіл у крупні багатопрофільні та багатофункціональні професійні навчальні заклади, а також відбулася децентралізація управління професійною освітою, що передбачала передачу частини повноважень на муніципальні органи та на рівень навчального закладу [Там само].

У систему післясередньої професійно-технічної освіти Фінляндії входило понад 260 аналогів професійно-технічних училищ України, зрідка технікумів. Реформа передбачала їх ліквідацію для того, щоб підняти стандарти професійно-технічної освіти і рівень навчання шляхом створення, замість них, вищих професійних (фахових) інститутів за зразком тих, що існують у Німеччині чи Нідерландах.

Нині діють *тресторонні системи моніторингу* і рекомендації виробляються як на національному рівні, так і (досить часто) на регіональному. У Фінляндії представники сфери бізнесу мають широкі можливості для співпраці з центральним урядом під час утворення інституціональних структур для професійного сектору освіти [3, с. 124–126].

Аналізуючи причини успішного переходу *Польщі* до демократії, Е. Грегем зазначає, що вони коріняться не лише у трансформації її урядових інституцій, а й активнос-

ті громадян, громадських організацій. Оскільки неурядові організації та більшість громадських об'єднань були заборонені протягом 45 років комуністичним режимом, залучення громадян не було традицією для Польщі початку 90-х років [4].

У сучасній *Польщі* поняття “система учіння” замінено терміном “система освіти” (едукації), що розуміється значно ширше. Було прийнято дві програми “Програмна реформа” (1997 р.) та “Структурна реформа” (1998 р.) [5].

Новий шкільний устрій охоплює навчання від дитячого садка до аспірантури. ПТО розпочинається з 3-річного профільного ліцею або 2-річної професійної школи, до яких переходить молодь після закінчення гімназії (16 років). Ліцей має загальноосвітній характер і зорієнтований за профілями, а його випускник може розпочинати навчання у вищому навчальному закладі. Професійна школа дає професійні кваліфікації та можливість продовження у дворічних додаткових ліцеях, які дають право обов'язкового навчання у ВНЗ. Обидва типи шкіл реалізують правило обов'язкового навчання до 18 років, обидва відкривають можливість для подальшої науки. Модель навчання у школі нового типу — чотирирічному технічному ліцеї — розроблена згідно з європейськими стандартами і отримала позитивні відгуки експертів ЄС.

Професійні стандарти розроблено відповідно до “Міжнародних Стандартів Класифікації Професій (ISSO) — 1988”, прийнятих на Міжнародній конференції статистики праці у Женеві в 1987 р.

У країнах ЄС старшу шкільну освіту класифікують як післябазову і післяобов'язкову (post-compulsory), вона розпочинається по закінченні першого етапу загальної середньої школи (молодь віком 15–16 років), учні можуть довільно обирати подальший шлях продовження навчання. Це можуть бути заклади загальної середньої освіти, професійної підготовки, доуніверситетської підготовки, гімназії та ліцеї академічного ухилу. Різними є також і форми реалізації навчання на цьому освітньому щаблі — часткова навчальна зайнятість у поєднанні з роботою на виробництві, дистанційна освіта, загальноосвітня підготовка у поєднанні з набуттям фахової кваліфікації, модульний спосіб організації навчання у старшій середній школі.

Ці та інші різновиди освітніх послуг можуть надаватися як комплексно в закладах старшої середньої освіти (Австрія, Великобританія, Ірландія, Іспанія, Норвегія, Португалія, Фінляндія), так і розподілятися між різними типами шкіл, як це характерно для Данії, Італії, Франції, Німеччини, Греції. Такий варіативний, диверсифікаційний підхід до організації навчання у старшій школі європейських країн, на думку Н. Лавриченко, зумовлений певною мірою історико-культурними особливостями розвитку цих країн та їхніх освітніх систем [6].

Особливістю модернізації управління освітою у країнах ЄС є тенденція до структурної інтеграції між загальною та професійно-технічною освітою і відповідними навчальними закладами з метою вироблення навчального плану, в якому поєдну-

ється теорія і практика, академічна освіта і фахова підготовка школярів, а саме: стратегія подовження термінів навчання у середній школі, що впливає на подовження уніфікованих базових навчальних циклів (Італія, Іспанія, Нідерланди), а також підвищення вікової планки, досягнувши якої молоді люди можуть свідомо обрати галузь фахової спеціалізації; створення нових організаційно-педагогічних систем, які підвищують можливість вільного переміщення між різноманітними освітніми та практичними, професійними галузями діяльності (країни-лідери цього руху — Іспанія, Франція, Данія, Швеція, Нідерланди, Фінляндія); створення нових базових програм, однакових для всіх галузей середньої і професійної освіти, розрахованих на 1–2 роки, на основі яких відбувається подальша спеціалізація у тій чи іншій галузі професійної діяльності (Данія, Фінляндія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія); трансформація навчання у школі та професійної підготовки в багатокомпонентну модель, у якій кожен учень може обрати власну траєкторію здобуття загальної середньої освіти у поєднанні з фаховою підготовкою (Франція, Італія, Норвегія, Швеція, Швейцарія); дедалі активніше залучення роботодавців до розробок навчальної програми середньої школи (Данія, Фінляндія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Іспанія); поєднання можливостей освітньої підготовки та практичної діяльності школярів завдяки урізноманітненню навчальних курсів, інтегрованому підходу до їх викладання [7, с. 59–60].

В останні роки ЄС доклав чимало зусиль до розширення європейсько-

го освітнього простору. Крім проведення проектів на рівні ЄС, у галузі ПТО прийнято низку програмних документів, серед яких два найважливіших: Барселонська “Детальна робоча програма з досягнення цілей системи загальної та професійної освіти в Європі до 2010 р.” (2001 р.) і Копенгагенська “Декларація про посилену європейську кооперацію в галузі ПТО” (2002 р.). Ці документи визначають довгостроковий, стратегічний розвиток ПТО і, зокрема, становлення європейського освітнього простору. Програма “Детальна робоча програма з досягнення цілей системи загальної та професійної освіти в Європі до 2010 р.” ґрунтується на таких трьох стратегічних цілях:

1. *Підвищення якості і ефективності систем загальної та професійної освіти в ЄС.* У галузі середньої та професійної освіти досягнути найвищої якості для того, щоб у світовому масштабі Європу визнали еталоном якості і значущості своїх систем, а також установ загальної та професійної освіти.

2. *Полегшений доступ до професійної освіти для всіх.* Системи загальної та професійної освіти у Європі будуть спільними на такому рівні, що громадяни зможуть вільно пересуватися в межах цих систем і використовувати переваги їхнього різноманіття.

3. *Відкритість систем загальної та професійної освіти стосовно змісту.* Європа відкрита для взаємовигідного співробітництва з іншими регіонами світу [8].

З метою виконання Програми прийнято “Декларацію про посилену європейську кооперацію в галузі ПТО” з трьома пріоритетними на-

прямами, по кожному з яких створено робочу групу експертів:

1. *Підвищення транспарентності для компетенцій і кваліфікацій.* Передбачається збільшення прозорості функціонування систем ПТО, її процесів і результатів шляхом єдиних інструментів (ЄвроБіографія, ЄвроПаспорт).

2. *Забезпечення якості ПТО.* Розвиток спільної моделі, методики, критеріїв і принципів щодо забезпечення якості ПТО.

3. *Розвиток Європейської системи кредитів і обліку в галузі ПТО.* Розроблення спільних принципів для оцінювання і визнання того, чого працівник навчається у неформальному оточенні на інформаційному рівні, а також розвиток довічного інформаційно-консультативного супроводу, що поліпшує доступ до навчання протягом усього життя.

Необхідно звернути увагу на те, що в країнах ЄС регіональні органи управління мають широке коло повноважень щодо управління ПТО та вироблення освітньої політики з урахуванням регіональних потреб ринку праці, зокрема: місцеві відділи професійної освіти, роботодавці (Велика Британія); *право на присвоєння кваліфікації* молодим робітникам і видачу дипломів і посвідчень передано з державних структур до *органів місцевої влади* (Франція); принципи фінансування комунальної політики зайнятості — соціально-економічна доцільність (але не ефективність) та використання різних джерел, включаючи комунальний бюджет, кошти служби зайнятості, міжнародних фондів, церкви, інших спонсорів (Німеччина); спираючись на національ-

ний навчальний план, кожний заклад готує свій навчальний план, завдяки модульній структурі навчальних курсів середньої освіти і навчання *за місцем праці учні можуть* поєднувати заняття загальноосвітнього і професійного профілів (Швеція); в умовах регіоналізації кожна територія самостійно вирішує наявні проблеми, пов'язані з місцевим ринком праці. Особливо важливим є те, що на всіх рівнях управління здійснюється відповідний моніторинг і прогнозування потреб у підготовці фахівців для країни з урахуванням розвитку національної економіки (Фінляндія).

Висновки. Взаємне наближення та інтеграція основних профілів післябазової шкільної освіти — академічного, технологічного і професійного, — безпосередньо впливає і на формування змісту навчальних програм у країнах ЄС. Зокрема, старшокласникам, які обирають загальноосвітній, наразі й академічний профілі підготовки, пропонуються навчальні курси професійного й технологічного спрямування, і навпаки: у професійних коледжах та ліцеях вводиться обов'язковий для всіх учнів стандартизований загальноосвітній компонент.

Врахування таких заходів в Україні при реформуванні системи освіти забезпечить трансферність (можливість вільної зміни, переходів) і транспарентність (взаємна прозорість, відкритість) між нерівноцінними у минулому й рівнозначними нині напрямками освітньої підготовки — загальноосвітнім та професійно-технічним.

Впровадження амбівалентного підходу, з одного боку, зорієнтовує

на вищу школу, а з іншого — на світ праці. Високу ефективність системи професійної освіти зумовить децентралізація управління, коли держава контролюватиме підготовку у професійних школах, а органи самоврядування підприємців — навчання на виробництві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ляшенко О. І.* Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / [за заг. ред. О. І. Локшиної]. — К.: К.І.С., 2004. — С. 9–14.
2. *Щербак О.* Професійна освіта і навчання у Фінляндії // Професійно-технічна освіта. — 2005. — № 3. — С. 41–44.
3. *Каплун А.* Кваліфікаційні стандарти у професійній освіті Польщі // Професійно-технічна освіта. — 2000. — № 1. — С. 51–53.
4. *Грегем Е.* У Польщі виховують нове покоління лідерів: уроки для України // Аспекти саморядування. — № 3. — С. 23–24.
5. *Шльосек Ф.* Реформа системи освіти Польщі // Шлях освіти. — 1998. — № 3. — С. 20–22.
6. *Лавериненко Н.* Комплексний підхід до загальноосвітньої та професійної підготовки учнів старшого шкільного віку в країнах Західної Європи // Професійно-технічна освіта. — 2006. — № 4. — С. 32–35.
7. *Авшенюк Н.* Європейський центр розвитку професійної освіти // Професійно-технічна освіта. — 2005. — № 1. — С. 38–39.
8. *Детальна* робоча програма з досягнення цілей системи загальної та професійної освіти в Європі до 2010 р. <http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/vocational>